

ўмова вызначае дакладнасць вырашэння, педагогічную аснову работы і творчую самастойнасць выканаўцы.

“Калі слова пераўвасабляецца акцёрам у самадастатковы элемент, тады прыпыняецца дзейсны працэс і пачынаецца словагаварэнне”, – піша Г.Ганчароў. Славеснае дзеянне – паняцце шырокае і шматмернае. Славеснае дзеянне – гэта значыць практычна моўныя зносіны. Яно шматслоўнае, эмацыянальнае, загружанае пазатэкставым зместам, прасякнутае індывідуальнымі якасцямі і выразнымі сродкамі асобы.

Гаворачы аб славесных дзеяннях як аб моўных зносінах, падкрэслім, што зносіны – абавязковая ўмова жыцця і дзейнасці чалавека. Актыўнасць і пасіўнасць, жаданне гаварыць з іншымі і адмова ад зносін, імкненне да кантактаў і адыход ад іх, ажыўленая спрэчка і ўпартае маўчанне – усё гэта формы ўзаемадзеяння чалавека са светам. У іх заўсёды ёсць акрэслены змест, інфармацыя аб асобе і яе адносінах з рэчаіснасцю, пэўная мэта. Усё жыццё ў гэтым плане – сукупнасць грамадскіх і асабістых адносін, выяўленых у тых ці іншых моўных учынках, а значыць у тым, што школа К.Станіслаўскага называе “славесным дзеяннем”.

Падабедава Н.А., дацэнт

АСАБЛІВАСЦІ ВЫВУЧЭННЯ СІНАНІМІЧНЫХ СТРУКТУР

Пры выкладанні замежнай мовы важнае значэнне надаецца выкарыстанню сінанімічных сродкаў мовы. Да ліку такіх сродкаў можна аднесці канструкцыі з інфінітыўнымі зваротамі і даданымі сказами.

У сучаснай французскай мове існуе шэраг дзеясловаў, якія перадаюць розныя адценні эмацыянальнага настрою і здольны спалучацца з суб'ектыўным інфінітывам (пры

дапамозе прыназоўніка “de”) і з даданым сказам. Сінтаксічная функцыя інфінітыва ў такіх канструкцыях абумоўлена семантычнай значнасцю прыназоўніка “de” і вызначае карэляцыю інфінітыўнага звароту з двума тыпамі даданых сказаў: дапаўняльным і акалічнасным з прычынным альбо прычынна-часавым значэннем. Пры гэтым дэсемантызаваны прыназоўнік – вызначальны фактар існавання аб’ектнай функцыі інфінітыва. Акалічнасную функцыю прыназоўніка вызначае яго семантыка, якая выяўляецца ў рэалізацыі прычынных адносін. Семантычная сутнасць “de” правяраецца субстытуцыяй сінанімічным прыназоўнікам “pour” альбо “à cause de”. Пры перадачы адцягненых паняццяў прыназоўнік не мае сіноніма, уяўляючы толькі інструмент граматычнай сувязі.

Наяўнасць акалічнасных адносін праяўляецца ў спалучэннях інфінітыва з займеннымі дзеясловамі асабова-зваротнага значэння і непераходнымі дзеясловамі. *Thérèse se hait de ressentir une telle terreur (Mauriac) <--> Thérèse se hait (pour) à cause du sentiment d’une telle terreur. Elle pleurerait aussi de partir (Radiguet) <--> Elle pleurerait aussi à cause du départ.*

Аб’ектныя адносіны характарызуюцца немагчымасцю свабоднага замяшчэння прыназоўніка яго сінонімам: *Dany se plaint d’être fatiguée (Troyt) <--> Dany se plaint à cause de sa fatigue.* Наяўнасць аб’ектных адносін прадвызначана таксама магчымасцю пашырэння структуры сказа за кошт увядзення новага кампанента – акалічнасці прычыны: *Dany se plaint de sa fatigue à cause de son travail dur.* Такія адносіны складваюцца ў спалучэннях з займеннымі дзеясловамі сярэдне-зваротнага значэння, што функцыянуюць у падобных канструкцыях як ускосна-пераходныя. У гэтых спалучэннях назіраецца больш цесная сувязь дзеяслова ў асабовай форме, значэнне якога падвяргаецца пэўнаму пераасэнсаванню, з інфінітывам, які дапаўняе яго сэнс. Аб’ектныя адносіны ў дзеясловаў гэтай групы могуць характарызавацца і прама-пераходнасцю, што таксама вызначае карэляцыю інфінітыўнага звароту з дапаўняльным даданым сказам.

Семантычная суадноснась складаных сказаў раскрываецца ў выніку даследавання іх логіка-моўнага зместу, якое праводзіцца ў межах двухузроўневага аналізу: дэнататыўна-сігніфікатыўнага і семантыка-сінтаксічнага. Агульнась сэнсавага зместу сінтаксічных структур устанаўліваецца не па лініі агульнасьці адлюстраваньня рэальнай сітуацыі (дэнатата) як многаадзнакавага з'яўленьня, а па крытэрыю тоеснасьці яе адзнакі (рэферэнта), разумовае адлюстраванне якой падаецца як сігніфікатыўнае значэньне. Такім чынам, семантычная агульнасьць сінтаксічных канструкцый вызначаецца агульнасьцю сігніфіката як адзінага паняційнага комплексу. Агульнасьць сігніфіката абумоўліваецца ідэнтычнасьцю сігніфікатыўных значэньняў лексічных адзінак і структуры сінтаксічнага значэньня, а значыць, гэта агульнасьць канкрэтнай логіка-сігніфікатыўнай структуры.

Агульнасьць сэнсавага зместу сінтаксічных адзінак раскрываецца на дэнататыўна-сігніфікатыўным узроўні аналізу праз выяўленьне сінтаксічных значэньняў лексічных кампанентаў. Яе ўтварае сукупнасьць асноўнай прэдыкатыўнай адзінкі рэальнай сітуацыі (фактаў радасці, засмучэньня, шкадаваньня, абурэньня і інш.), якая перадаецца асноўнай часткай сказа, і дапаўняльнай, "другаснай" адзнакі, якая ўдакладняе асноўную і перадаецца інфінітыўным зваротам і даданым сказам: *Madame Oliver jubile d'avoir assisté à cette soirée (Christi) <--> Madame Oliver jubile parce qu'elle a assisté à cette soirée. Je souffrais beaucoup d'être hideusement fagoté (Robert) <--> Je souffrais beaucoup parce que j'étais hideusement fagoté.* Такім чынам, ідэнтычнасьць семантыкі параўнальных структур заключаецца не толькі ў называнні аднаго і таго ж факта рэальнасьці, але і ў перадачы адной і той жа адзнакі (рэферэнта) гэтага факта. Апошняя знаходзіць адпаведнае адлюстраванне ў структуры інфінітыўнага звароту і даданага сказа.

Суадноснасьць сэнсавых структур цэлага шэрагу канкрэтных сказаў у межах вызначанай лексіка-семантычнай

групы выяўляецца на ўзроўні тыповай сітуацыі – агульнай семантыкі сказа (“эмацыянальны настрой суб’екта”) і канстытуіруецца наступнымі семантычнымі кампанентамі: суб’ектам эмацыянальнага настрою, прэдыкатам і аб’ектам эмацыянальнага настрою (канструкцыі з інфінітывам у функцыі дапаўнення); суб’ектам і прэдыкатам эмацыянальнага настрою, прычынным альбо прычынна-часавым канкрэтызатарам (структуры з інфінітывам у функцыі акалічнасці).

У межах гэтага віду агульнай семантыкі сказа назіраецца дыферэнцыяцыя тыпаў структуры сінтаксічнага значэння, абумоўленая семантыка-граматычнымі асаблівасцямі асабовай формы дзеяслова. Яна праяўляецца ў адмегнасці набору дыстынктыўных адзнак, сем. Выяўленне гэтых адзнак, якія ўяўляюць канкрэтныя паняццёвыя катэгорыі і выступаюць у якасці састаўных элементаў сэнсу сказа, адбываецца на аснове даследавання комплексу лексіка-граматычных сродкаў у межах семантыка-сінтаксічнага ўзроўню аналізу.

Семантычная суадноснасць параўнальных канструкцый выяўляецца на ўзроўні пяці тыпаў семантыка-сінтаксічнай структуры, абумоўленых двума відамі дадanych сказаў – дапаўняльным і акалічнасным. Часавы план параўнальных структур характарызуецца наяўнасцю такіх агульных сем, як “адначасовасць” і “розначасовасць”. Прааналізуем сказы, у якіх выяўляецца суадноснасць дапаўняльнага даданага сказа і інфінітыва ў функцыях дапаўнення: *Je ne regrette pas d’avoir fait cette expérience* (Robert) <—> *Je ne regrette pas que j’aie fait cette expérience. Je me vante à Jean que j’y suis allé* <—> *Je me vante à Jean d’y être allé* (Gross). У семантыка-сінтаксічным змесце гэтых сказаў існуюць наступныя сэнсавыя кампаненты: левая зона (семы галоўнага сказа і асноўнай часткі сказа) – “рэальнасць”, “цяперашні / прошлы час”, “сцвярджэнне / адмаўленне”; правая зона (семы інфінітыўнага звароту і даданага сказа) – “рэальнасць”, “папярэднічанне”, “ажыццявімасць/неажыццявімасць”, “сцвярджэнне/адмаўленне”. Гэтыя семныя

саставы і забяспечваюць існаванне першага тыпу семантычнай структуры.

На суадноснасць інфінітыўнага звароту ў функцыі акалічнасці і акалічнаснага даданага сказа прычыны, якія характарызуе разнапланавасць часовага значэння, указваюць наступныя прыклады сказаў: *J'enrageais d'avoir laisse perdre par le sommeil les dernieres heures (Radiguet) <--> J'enrageais parce que j'avais laisse perdre par le sommeil les dernieres heures. Il se haissait d'avoir interroge Therese (Mauriac) <--> Il se haissait parce qu'il avait interroge Therese.* У сказах, што ўваходзяць у гэтую групу, існуе такі набор сем: левая зона – “рэальнасць”, “цяперашні/прошлы час”, “вынік”, “сцвярджэнне”; правая зона – “рэальнасць”, “папярэднічанне”, “падстава, матыў”, “ажыццявімасць/неажыццявімасць”, “сцвярджэнне”.

Ніжэй прыводзіцца іншая групоўка сказаў. У іх адлюстравана суадноснасць дапаўняльнага даданага сказа і інфінітыўнага звароту ў функцыі дапаўнення: *Il se plaint toujours de ne pouvoir fermer l'oeil avant l'aube (Steeman) <--> Il se plaint toujours qu'il ne puisse fermer l'oeil avant l'aube. Les politiques se vantent d'aller jusqu'au bout de leurs idées (Robert) <--> Les politiques se vantent qu'ils vont jusqu'au bout de leurs idées.* Гэтыя сказы маюць такія семны састаў: левая зона – “рэальнасць”, “цяперашні/прошлы час”, “рэгулярнасць/нерэгулярнасць здзяйснення”, “сцвярджэнне”; правая зона – “рэальнасць”, “адначасовасць”, “ажыццявімасць/неажыццявімасць”, “магчымая рэгулярнасць/нерэгулярнасць здзяйснення”, “сцвярджэнне/адмаўленне”. Па семных саставах названага тыпу будзе правамерна вызначыць і пастуліраваць трэці тып семантычнай структуры.

У прыведзеных ніжэй сказах выяўляецца суадноснасць акалічнаснага даданага сказа прычыны і інфінітыўнага звароту ў функцыі акалічнасці прычыны: *Il bougonnait d'être obligé de recommence <--> Il bougonnait parce qu'il était obligé de recommencer (Dubois, Lagane). Je m'énervais de ne pouvoir parler vite (Fasquelle) <--> Je m'énervais parce que je ne pouvais parler vite.* Сказы такога

тыпу маюць наступны набор сем, які характарызуе наяўнасць чацвёртага тыпу семантычнай структуры: левая зона – “рэальнасць”, “цяперашні/прошлы час”, “вынік”, “сцвярджэнне”; правая зона – “рэальнасць”, “адначасовасць”, “падстава, матыў”, “ажыццявімасць/неажыццявімасць”, “сцвярджэнне/адмаўленне”.

Устанаўленне акалічнаснай функцыі інфінітыва ў канструкцыях з дзеясловамі гэтай групы выявіла яшчэ адну характэрную рысу прыназоўніка “de”: сумяшчэнне ў ім прычынна-часавых сем, г.зн. здольнасць яго да перадачы лагічных адносін прычынна-часавога характару. Гэта абумоўлівае магчымасць увядзення даданых сказаў не толькі прычыннымі злучнікамі, але і часавымі. Так адбываецца перакрыжоўванне значэнняў акалічных даданых сказаў, або прычынна-часавых: *J'enrageais quand je le voyais se soigner si mal (Stil) <--> J'enrageais de le voir se soigner si mal. Ce nouvel Egiste grognait toujours quand il me voyait entrer chez sa dame (Robert) <--> Ce nouvel Egiste grognait toujours de me voir entrer chez sa dame.* Выкарыстанне часавых злучнікаў, абумоўленае мэтавай устаноўкай таго, хто гаворыць, на перадачу часавога адцення, найчасцей фіксуецца пры адпостраванні дзеяння, якое паўтараецца альбо пастаяннае, што спалучаецца з характарам формы *Inparfait*. Інфінітыў у гэтым выпадку належыць да класа дзеясловаў пачуццёвага ўспрымання.

Аналіз катэгорыяльнай семантыка-граматычнай характарыстыкі асноўных кампанентаў гэтых канструкцый выяўляе наяўнасць сем, сукупнасць якіх прадстаўляе пяты тып семантычнай структуры: левая зона – “рэальнасць”, “прошлы час”, “вынік”, “рэгулярнасць здзяйснення”, “сцвярджэнне”; правая зона – “рэальнасць”, “адначасовасць”, “падстава, матыў”, “сцвярджэнне”.

Такім чынам, семантычная суадноснасць канструкцый з агульнай семантыкай “эмацыянальны настрой суб'екта” рэалізуецца на ўзроўні пяці тыпаў канструкцый, абумоўленых структурай сінтаксічнага значэння. У іх выяўлена розніца паміж часавым планам і трываннем.